

τα κενά της συλλογικής μνήμης: οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης

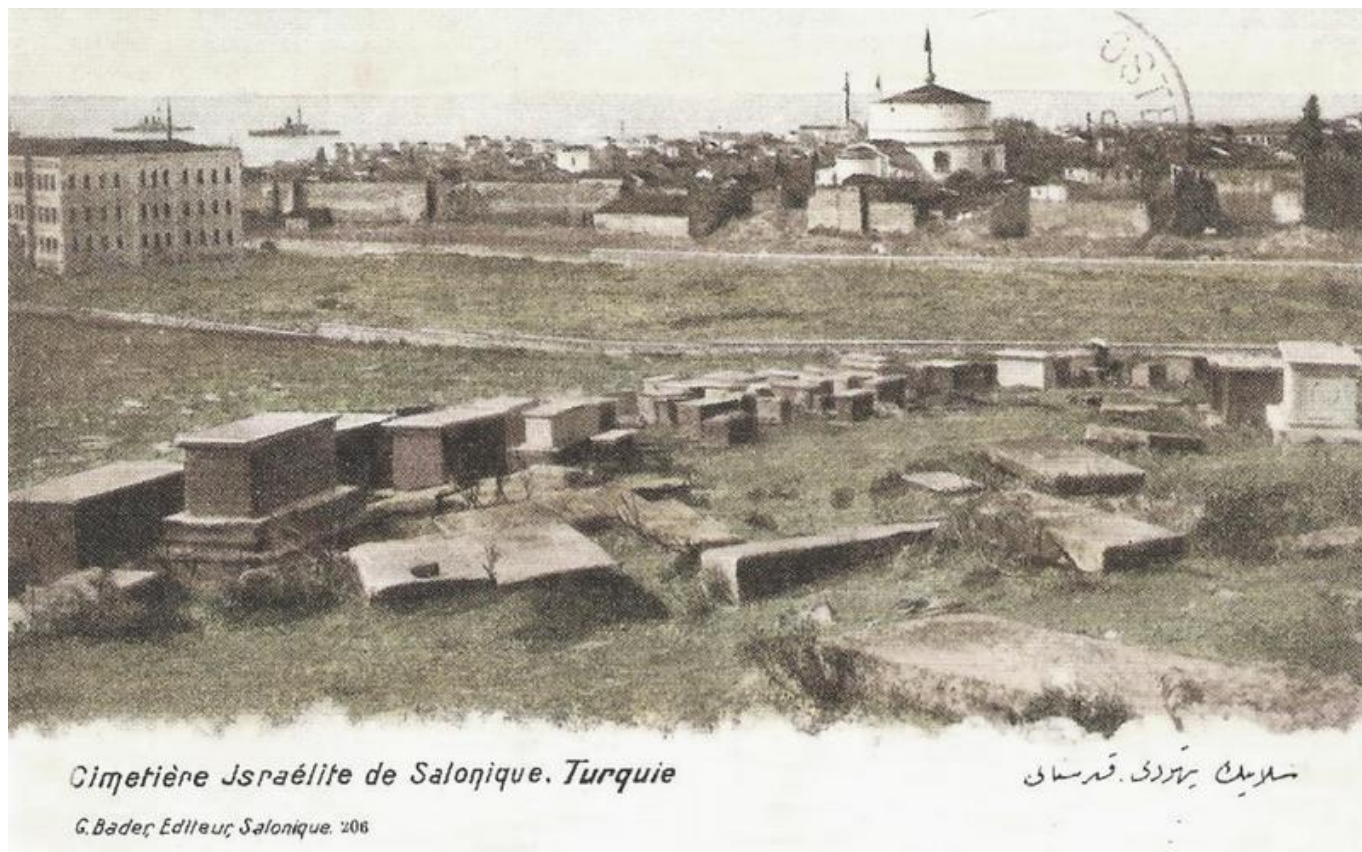
Υπάρχει αυτή η γνωστή φράση που λέει «ο πατριωτισμός είναι το τελευταίο καταφύγιο των απατεώνων» και αποδίδεται στον Samuel Johnson. Τη θυμήθηκα τις προάλλες με την υπόθεση Καρατζαφέρη. Είναι κλισέ και χιλιοειπωμένη φράση. Όπως κάθε τέτοια φράση, όσο περισσότερο την ακούς τόσο νιώθεις πως η φράση μένει σταδιακά γυμνή από νόημα και σημασία, καταλήγοντας σιγά σιγά σε έναν απλό ήχο, φθόγγοι στη σειρά που ξεστομίζονται για να μην ειπωθεί τίποτα. Το πρόβλημα με τη φράση όμως είναι ότι, αν και επιεικής, εξακολουθεί να βρίσκει το κέντρο του στόχου.

Έβλεπα το εξαιρετικά ενδιαφέρον ντοκιμαντέρ [«Εκτός Ιστορίας, By-standing and standing-by» της Φωφώς Τερζίδου](#). Εκεί παρακολουθούμε την περίπτωση της ιστορίας των Εβραίων της Θεσσαλονίκης κατά την κατοχή και μετά την απελευθέρωση. Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης είναι έτσι κι αλλιώς μια περίεργη υπόθεση, αφού είναι κάτι που δεν ακούς συχνά, κάτι που αν δεν είσαι από τη Θεσσαλονίκη μπορεί να μην το ήξερες καν, κάτι που ώρες ώρες μοιάζει με μυστικό ή για μια ιστορία των αρχαίων χρόνων. Όλα έχουν την εξήγησή τους και εκτός απ' τον πατροπαράδοτο ελληνικό ρατσισμό, θα βρούμε στο ντοκιμαντέρ και άλλους λόγους για την απόκρυψη ή τέλος πάντων αποφυγή της συζήτησης της παρουσίας των Εβραίων στη Θεσσαλονίκη.

Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης αντιμετώπισαν διώξεις και εκτόπιση κατά την Κατοχή, κάτι που όμως φανταζόμαστε. Αυτό που ίσως δε φανταζόμαστε, αλλά πιθανώς θα έπρεπε, είναι η στάση των υπόλοιπων συμπολιτών απέναντι τους. Το χριστιανικό στοιχείο, συνδυάζοντας τον αντισημιτισμό των Ναζί με τη δίψα για πλουτισμό, είδε στην γερμανική κατοχή μια χρυσή ευκαιρία. Η

ευκαιρία αυτή είχε το όνομα «περιουσίες των Εβραίων». Στο ντοκιμαντέρ περιγράφονται φοβερά πράγματα.

- Καταδόσεις προκειμένου να μπορέσουν με άνεση να αρπάξουν τη λεία όσων Εβραίων συλλαμβάνονταν. Προγραφές των πιο καλών σπιτιών. Διάφοροι ενδιαφερόμενοι είχαν ήδη σημειώσει τα σπίτια που θα έπαιρναν.
- Ο θεσμός των «μεσεγγυούχων» (όσοι δηλαδή διαχειρίστηκαν τα περιουσιακά στοιχεία του εβραϊκού στοιχείου ενώ αυτοί έλειπαν στα διάφορα στρατόπεδα συγκέντρωσης και καταναγκαστικής εργασίας. Όταν κάποιοι Εβραίοι επέστρεψαν στη Θεσσαλονίκη μετά τον πόλεμο, οι μεσεγγυούχοι δεν είχαν διάθεση να παραδώσουν τον πλούτο, τα καταστήματα και τα σπίτια. Σ' αυτή την απόπειρα κλοπής, που σε γενικές γραμμές ευοδώθηκε, βρήκαν σύμμαχο την ελληνική γραφειοκρατία που ξέρει πότε και πώς να κινείται, αν πρέπει να εξυπηρετήσει τα παιδιά της).
- Τα μπόνους των Ναζί. Περιουσιακά στοιχεία των Εβραίων δίνονταν σε ντόπιους που τους είχαν ήδη βοηθήσει ή που θα συνεργάζονταν μαζί τους. Οι ταγματασφαλίτες και αυτοί που σήμερα αποκαλούμε δωσίλογοι επιβραβεύονταν από τους Ναζί. Όχι ηθικά, όχι ιδεολογικά, αλλά υλικά, στον τομέα δηλαδή που τελικά έχει σημασία.

Cimetière Israélite de Salonique. Turquie

G. Bader, Editeur, Salonique, 206

سلاطین یهودی قبرستان

Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η ιστορία με το εβραϊκό νεκροταφείο. Στο ντοκιμαντέρ παρακολουθούμε την αφήγηση του πως τελικά οι Γερμανοί πίεσαν και εξανάγκασαν τους Εβραίους να τους παραχωρήσουν το χώρο που βρισκόταν το νεκροταφείο, εξυπηρετώντας ουσιαστικά ένα παλιότερο αίτημα του ελληνικού κράτους (ποιο ελληνικό κράτος; Μα υπήρχε τότε ελληνικό κράτος; Μα βέβαια υπήρχε, πριν κατά τη διάρκεια και μετά την Κατοχή). Στο ντοκιμαντέρ ακούμε ότι πολλά απ' τα σημερινά κτίσματα της Θεσσαλονίκης (όπως ο Άγιος Δημήτριος) οικοδομήθηκαν έχοντας ως υλικά, μεταξύ άλλων, τις ταφόπλακες απ' το παλιό νεκροταφείο των Εβραίων.

Εν ολίγοις, ο αντικομμουνισμός, ο αντισημιτισμός και γενικά ο ρατσισμός είχε πάντα πολυπλοκότερο κίνητρο από ένα ιδεολογικό υπόβαθρο. Τα χρήματα και τα ακίνητα είναι η πιο γρήγορη οδός προς τον πατριωτισμό. Και πατρίδα μας μπορεί να μην είναι οι Γερμανοί, ακόμη περισσότερο όμως πατρίδα μας δεν είναι οι Εβραίοι ή οι αριστεροί.

Όπως και να 'χει ακόμη περισσότερο ενδιαφέρον από τη

συνεργασία Ναζί και ντόπιων (κάτι που άλλωστε συνέβη σχεδόν παντού στην Ευρώπη) έχει ότι μπορούμε εύκολα να διαπιστώσουμε ότι το εβραϊκό στοιχείο αντιμετώπιζε προβλήματα και πριν την Κατοχή. Η δίωξή τους είχε ξεκινήσει πολύ πιο πριν από το 1942. Ίσως το πρόβλημα να ξεκίνησε με τον εμπρησμό του συνοικισμού Κάμπελ το 1931. Ίσως το πρόβλημα να ξεκίνησε με το σχηματισμό και τη δημιουργία των εθνικιστικών οργανώσεων. Ίσως το πρόβλημα να ξεκίνησε με τον ερχομό των προσφύγων, οι οποίοι για χρόνια φιλοξενήθηκαν σε εβραϊκά σχολεία και συναγωγές. Ίσως το πρόβλημα να ξεκίνησε το 1912, όταν η Θεσσαλονίκη έγινε ελληνική με τη βούλα και στο ελληνικό κράτος δεν πολυάρεσε το γεγονός ότι στη Θεσσαλονίκη υπήρχαν 80.000 Εβραίοι, το 50% περίπου δηλαδή των κατοίκων. Το 1940 υπήρχαν στη Θεσσαλονίκη 56.000 Εβραίοι, αχ αυτός ο Μεσοπόλεμος και οι ηγέτες του. Ίσως το πρόβλημα πάει ακόμη πιο πίσω, στο πως ιδρύθηκε και πάνω σε ποιες συγκεκριμένες βάσεις στήθηκε το ελληνικό κράτος.

Αλλά εντάξει, μέρες που είναι, ας σκεφτούμε ότι υπάρχουν και

άλλου είδους ιστορίες. Στο ντοκιμαντέρ αναφέρεται η συγκινητική ιστορία των Εβραίων της Κατερίνης και το πώς αυτοί σώθηκαν με τη βοήθεια των ντόπιων κατοίκων, αλλά και ανθρώπων που υπηρετούσαν στην κρατική μηχανή. Η ιστορία είναι πολύ ενδιαφέρουσα και αξίζει να την αφηγηθεί το ίδιο το ντοκιμαντέρ κι όχι να γίνει απλά εδώ μια περίληψη. Κρατάω την άποψη μιας ιστορικού που λέει ότι τη μεγάλη διαφορά μεταξύ εξόντωσης και σωτηρίας στο θέμα των Εβραίων δεν την έκανε η παρουσία και η επιμονή των Ναζί, αλλά η συμπεριφορά των συμπολιτών τους.

Ακόμη πιο πολύ, κρατάω κάτι που λέει ο Στράτος Δορδανάς, καθηγητής Νεότερης και Σύγχρονης Ευρωπαϊκής και Βαλκανικής Ιστορίας. Ο καθηγητής μιλάει για δύο καταλόγους απωλειών (τα ντόπια θύματα των Ναζί και το εβραϊκό στοιχείο που εξοντώθηκε) από την κατοχή και παρατηρεί ότι αν αυτός ο κατάλογος δεν γίνει ένας, δεν πρόκειται να μπορέσουμε να προχωρήσουμε μπροστά. Πολύ σημαντική παρατήρηση, αλλά αναρωτιέμαι τι θα συμβεί αν αυτός ο κατάλογος γίνει ένας. Πως θα χωρέσουμε σ' αυτό τον κατάλογο μαζί τα θύματα που εκτέλεσαν οι Ναζί και τα θύματα (έστω έμμεσα) των ανθρώπων που αναδύθηκαν αργότερα ως νέα αστική τάξη με τα λεφτά των άλλων. Πως θα χωρέσουμε στην κυρίαρχη αφήγησή όλα αυτά που τώρα αρνούμαστε να δούμε, δηλαδή τι σήμαινε συνεργάτης των Γερμανών, τι σήμαινε να πλουτίζεις μέσα στην κατοχή, τι σήμαινε να οργανώνεις και να συμμετέχεις σε εθνικιστικές οργανώσεις, τι σήμαινε να διώκεις την ετερότητα (και ποια ήταν η κυρίαρχη εικόνα του Εβραίου τότε, ήταν μόνο ο πλούσιος όπως λέει το στερεότυπο σήμερα ή ήταν και ο σοσιαλιστής, ήταν ο Μπεναρόγια ας πούμε), τι σήμαινε αντίσταση του ντόπιου στοιχείου και ένα σωρό άλλες ερωτήσεις που δε χωράνε στον τρόπο που βλέπουμε τον τόπο και το παρελθόν.

Αλλά πάντα υπάρχει μια απάντηση απ' τους απολογητές των ταγμάτων ασφαλείας και θιασώτες του δόγματος «η πολλή αντίσταση βλάπτει, εξαγριώνει τους κατακτητές» ή απ' τους άλλους, τους αριστερούς, που θέλουν να καθησυχάσουν και να κάνουν ευκολότερους διαχωρισμούς και κατηγοριοποιήσεις. Ό,τι

δεν εξυπηρετεί την οπτική μας μένει εκτός ιστορίας. Σαν τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης που δεν εξοντώθηκαν ξαφνικά μια μέρα στο βαγόνι ενός τρένου για τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, αλλά που εξοντώνονταν διαρκώς επί χρόνια και χρόνια.

[Trailer of the documentary By-standing and standing-by – Εκτός Ιστορίας](#) from www.bystandingandstandingby.com on [Vimeo](#).